

GASPËR K. PALI

BjH-1

1919

20
5
95-98

23

95-98

HYJT MBI GREMINË

85H-1
P 18

GASPËR K. PALI

(Gimi)

~~25688~~
14054
BIBLIOTEKA E SHTETIT
GJIRDHASTËR

8A-1
201 24

HYJT MBI GREMINË

Vjersha

*Mbledhur dhe redaktuar nga Nasho Jorgaqi
dhe Filip Ndocaj*

N. SH. BOTIMEVE «NAIM FRASHËRI»

TIRANË, 1959

GASPËR K. PALI

GASPËR PALI

(1916 - 1942)

Gaspër Pali është një nga ata autorë që hyjnë, siç është bërë zakon të thuhet, në grupin e «shkrimtarëve të vdekur». Këta autorë, nga të cilët mund të përmendim Veli Stafën, Helenaun e Gaspër Palin, nuk i bashkon vetëm fakti se vdiqën që të tre parakohe, por edhe pse kanë shumë anë të përbashkëta në jetën e tyre të shkurtër dhe në trashëgimin letrar që na kanë lënë. Ata, që të tre pothuajse fëmininë e rininë e parë e kaluan në Shkodër, që të tre shkuan jashtë për të vazhduar studimet e larta, që të tre vuajtën nga tuberkulozi, e që të tre e ndërprejnë para kohe rrugën e jetës e të letërsisë. Ata krijuan në periudhën e letërsisë së independencës, qenë të përparuar në jetë e në letërsi, u tërhoqën e u frymëzuan nga aspekte të përbashkëta të jetës shqiptare, trajtuan pothuajse një tematikë dhe iu afruan njeri tjetrit, kush më shumë e kush më pak në mënyrat e tyre letrare.

Gaspër Pali, që bën pjesë në grupin e «shkrimtarëve të vdekur», të cilët kanë hyrë tashmë në historinë e letërsisë sonë, mbart karakteristikat e këtij grupi, por ruan dhe veçoritë e tija që duhen

studjuar, pa dyshim, më vete. Autori i këtyre raddëve e ka pasur vështirë për t'u njohur me jetën dhe veprën e Gaspër Palit, mbasi mbi poetin mungojnë studimet më elementare dhe trashëgimi i tij letrar është akoma i shpërndarë.

Gaspër Pali lindi në Shkodër, me 14 gusht 1916 në familjen e një tregëtari që sa vinte e binte më poshtë. Ishte i njëmbëdhjeti fëmijë i kësaj familjeje. Mbasi mbaron shkollën fillore të françeskanëve me përfundime shumë të mira, vazhdon gjimnazin e shtetit të Shkodrës në degën klasike, të cilën e kryen me sukses më 1935.

Duke qenë akoma nxënës në shkollën e mesme ai arriti të zotrojë veç gjuhëve klasike, greqishtes së vjetër dhe latinishtes edhe italishten e gjermanishten. Zotrimi i këtyre gjuhëve e ndihmoi mjaft poetin të njihet me letërsinë e madhe botërore. Kështu ai lexoi n'origjinal Homerin dhe Virgjilin, Aristofanin dhe Plautin, Horacin dhe Ovidin. Më vonë ai jepet i tëri pas leximit të letërsisë moderne, pas V. Hugoit, H. Haines, V. Gëtes, F. Shilerit, O. Balzakut, J. Turgenievit, Dostojevskit, A. Çehovit. Me sa dëshmojnë shokët e tij, poeti në vitet e fundit lexonte me dëshirë të madhe vepra të letërsisë sovjetike të përkthyer në italisht. Atij i pëlqente veçanërisht Gorki, Shollohovi, Leonovi dhe Sejfulina. Poeti, me gjithëse pati përpara gjithë thesarin e letërsisë së përbotëshme, ai nuk la pas dore letërsinë shqipe dhe folklorin tonë të pasur. Nga shkrimtarët tanë ai kish për zemër Naimin, Mjedën dhe sidomos Seremben, të cilit i ngjau me spontaneitetin dhe lirizmin e tij të hollë.

Mbasi mbaroi gjimnazin, ai ngeli për afro një vit e gjysëm pa punë sepse nuk iu dha bursë shtet-

nore dhe se vetë nuk ishte në gjendje ekonomike t'i vazhdonte studimet e larta. Gjatë kësaj periudhe ai u njoh me realitetin e hidhur dhe provoi se ç'do të thotë të jeshë i papunë. Me përpjekje dhe vësh-tirësi të mëdha, ai mundi të regjistrohet në fakul-tetin e letërsisë të Universitetit të Firences. Vitet e studimeve të larta qenë për poetin vite priva-cionesh ekonomike, fizike dhe shpirtërore. Ndofta këto vite të vështira bënë që sëmundja të përparojë shumë dhe e çuan atë shpejt në varr. Më në fund, në vitin 1940 ai i mbaroi studimet dhe u lauria në letërsi duke mbrojtur tezën «Depërtimi romak në Shqipëri». Me diplomën në xhep, mbas kaqë vjetë studimesh, poeti u kthye në vëndlindje, ku u emrua si profesor i letërsisë në Liceun e Shtetit. Gjatë ko-hës së shkurtër që ai shërbeu atje u çqua në punën e tij si mësonjës dhe si njeri. Ai u nderua dhe u çmua nga kolegët dhe nxënësit e tij, për kulturën e gjërë le-trare, për thjeshtësinë, për talentin dhe për simpathi-në që kish ndaj lëvizjes Nacional Çlirimtare. Por mëso-njësi dhe poeti me talent që u respektua aq shumë nga nxënësit dhe shokët, nuk e pati të gjatë në pu-në. Ai prej kohësh vuante nga tuberkulozi dhe fiziku i tij i dobët nuk i bëri ballë sëmundjes që e kish marrë për keq. Më 21 korrik të vitit 1942, pothuajse dy vjet mbasi kish filluar nga detyra si mësonjës, vdiq në moshën 26 vjeçare. Ja se çfarë shkruan një ish nxë-nës i tij për vdekjen e poetit:

«Në një mëngjes vere, një dorë e fortë trokiti në derën e shtëpisë sime. Dal: Ishte një shok i imi. Në fytyrën e tij dallova shpejt një dhimbje të ma-dhe.

— Profesor Gaspër Pali ka vdekë! — tha tue më shtrëngue dorën. Lajmo nër shokë.

Kishte vdekë një puntuer i letravet shqipe.
Kishte pushue së rrahuri një zemër që kishte vuejtë
të thellë jetën!... Ishte zhdukë mësuesi i im!

E mue m'u lidh, këtu te fyti diçka si ny».

Siç shihet, poeti vdiq fare i ri duke pësuar
kështu fatin e shokëve të tij që e lanë para kohe,
fatin e Helenaut, Migjenit, Platonikusit.

Gaspër Pali e ndërpreu rrugën letrare në lulezim
e forcave të tij krijonjëse, në kohën kur me lëvizjen
nacional çlirimtare dhe me përpjekjet që bënte vetë
poeti, po i hapeshin perspektiva popullore dhe intelektualë
patriotë.

Ai nuk prodhoi shumë, pse edhe jetoi pak. Gjithësejt
na la njëzet e katër poezi, dy novela, të botuara njëra
me subjekt nga historia e jonë e lashtë, e tjetra me temë
folklorike, dhe afro njëzet proza në dorëshkrim, të cilat
s'i njohim nga afër, dhe disa artikuj kritikë që s'kanë
ndonjë interes të veçantë. Ëndra e poetit ish ta përmbledhte
prodhimin e tij poetik në një vëllim. Për këtë edhe punoi
që kur ishte gjallë. Ai mblodhi gjashtëmbëdhjetë lirikat
e tij më të mira nën titullin «Bisedë në vetvedin», i
redaktoi dhe ja la familjes e shokëve të tij. Trashëgimi
që na ka lënë dhe posaçërisht vjershat, dëshmojnë për
talentin e vërtetë të autorit. Ato rrëfejnë se ai ka qenë
një poet me frymëzim e herë-herë me hove spontane;
një poet me ndjeshmëri artistike të zhvilluar. Këto
cilësi të personalitetit të tij letrar dhe disa nga vjershat
e tij më të shëndosha e bëjnë Gaspër Palin një autor që
ka sjellë një kontribut në zhvillimin e poezisë shqipe pas
rindjes. Gaspër Pali që fare i ri u dha mbas letërsisë
dhe folklorit. Kur ish në bangat e shkollës, ai u muarr
me lexime dhe u tërhoq nga natyra e bu-

kur e qytetit të lindjes. Kjo periudhë do të influen-
cojë shumë në prodhimet e para. Ai filloi të shkruajë
që kur ish akoma nxënës, në vitet 1931-1932. Vjer-
sha e parë që njohim është soneti «Cordium donum»,
një vjershë e errët kushtuar jetës shkollore. Pastaj
vjen vjersha «Tingëllim» një hymn kushtuar Apo-
llit, perëndisë klasike të diellit që mban jetën mbi
tokë dhe që lidh gëzimin e poetit me atë të botës
mbarë.

Poezia «Djepi i vorfën» është i pari krijim i
poetit të ri në fillimin e krijimtarisë së tij që ka
një motiv të qartë. Këtu ai na jep imazhin e mje-
rimit, një pamje konkrete nga jeta: një nënë që lyp
e uritur dhe zveshur me foshnjen e saj në krah që
qesh. Antiteza që është vënë në bazën e kësaj vjer-
she të prek e, veçanërisht mbyllja kur thotë:

«Nën mjerime ç'se ke le
bir, ke ndeshë!»
Shpërthen n'fshamë grueja e re
foshnja qeshë.

Pas këtyre vjershave, që janë provat e para
të poetit, dhe ai s'i botoi, ne mund të radhitim vjer-
shat që i përkasin një faze më të pjekur si elegjia
«Mëngjez Shnjergjash», vjersha «Bisedë me vet-
vetin», idili i bukur, «Natë shtregllash». Poezia
«Bisedë me qytetin tim», të cilin poeti sa që gjallë
nuk e botoi, është shkruar me vargje të lira dhe
evokon lavdinë e dikurshme të Shkodrës, e veçanë-
risht të Rozafës, që tashti, simbas poetit e kanë
mbuluar gërmadhat. Mbas disa vargjeve të mje-
gullta e pesimiste, vjersha mbyllet me këtë mendim
të shëndoshë:

Por Shkodra prap andrron
e zemra nuk e lshon
Dhe mue m'dridhet një shpresë
Si n'zembrën tande.
Kshtu mjes mjerimi na buron andrrimi
pse ty e mue, Shkodër, me andrrue na kande.

Vjersha e parë e botuar e Gaspër Palit mban titullin «Natë shtregllash». Këtë vjershë ai e botoi në një nga numurat e revistës «Rilindja» më 1936. Është një poezi e ndjerë, në të cilën poeti kujton një nga zakonet e qytetit të lindjes, një natë shtregllash, kur të rinjt' e të rejat dëfrehen në prani të pleqve që «mbesin shtang» «... n'sa përkujtojnë të dikurshmet stinë kalue me lojë dhe t'ambula valle».

Ai qe një poet me egzigjenca artistike. Pali punoi me limë në dorë. Ai i përpunonte vazhdimisht vjershat e tij. Mjafton të themi se vjershën «Andrrime fjorentine» e kemi në katër variante.

Por Gaspër Pali qe njeri i pa kënaqur nga jeta, nga bota që e rrethonte, nga vetja dhe nuk gjeti forca ta përqafojë të vërtetën të cilën e kërkoi pa reshtur.

Gaspër Pali për vetë karakterin e poezisë së tij, është kryesisht poet lirik me një notë origjinale. Themi se është poet lirik sepse i gjithë trashëgimi i tij poetik këtë rrëfen, këtë rrëfen tematika, këtë e rrëfen mënyra origjinale e të shtjelluarit të subjektit, këtë e dëshmon frymëzimi i ngrohtë dhe vargu i lirë që i përgjigjet më mirë dufeve të poetit. Vjershat e tij janë, siç i shkruan poeti një shokut në një letër «pasqyrë e shpirtit...». Kjo e shpjegon deri diku edhe faktin pse lirika e Palit është shpesh herë thellësisht subjektive. Tematika e prodhimit të tij

poetik është në përgjithësi e ngushtë. Në vjershat që na ka lënë, kemi më shumë përshtypje e kujtime lirike, se sa aspekte të marra nga jeta e gjallë me një qëllim të caktuar. Ai është akoma larg nga problematika shoqërore. Në disa vjersha gjejmë indirekt vetëm jehonën e ngjarjeve të mëdha të kohës dhe jo vetë ngjarjet.

Por ajo që ndjehet në çdo poezi të Gaspër Pallit është çqetësimi i poetit, pakënaqësia e tij ndaj jetës, ndaj kohës, përpjekja e tij për të gjetur diçka më të mirë e më të pastër. Ai e kuptonte se motivet personale të vjershave të tij, mungesa e perspektivës, paqartësija ideologjike e kishin futur në një qorrsokak ose siç thotë vetë «udhash të vetmueme». Prandaj poeti thërret me sinqeritet:

«... Dritë dëshroj
për me njohtë shtigjet, që jam kah përshkoj!..»

Ky pësjtjellim në botën e poetit e në të njëjtën kohë dëshira e tij për të gjetur të vërtetën ka arsye sociale dhe arsye të tjera që lidhen direkt me jetën personale të tij. Ai krijoi në një kohë kur në jetën tonë kulturele egzistonte një konfuzion i math ideologjik, kur në letërsinë tonë kishin hyrë izma të ndryshme t'importuara nga jashtë, kur intelektualët tanë ishin ende larg nga e vërteta. Pastaj nuk duhet të lëmë pa përmendur influencën negative të disa autorëve të letërsisë moderne italiane, ndikimin e keq që poeti pati nga pesimizmi Dostojevskit, Leopardit, dhe Ualdit; shkëputja e tij nga jeta, temperamenti i mbyllur dhe sëmundja që nuk iu ndanë gjatë gjithë jetës.

Këtu duhet të gjejmë shkakun e pesimizmit të poetit dhe të paqartësisë ideore.